

Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht

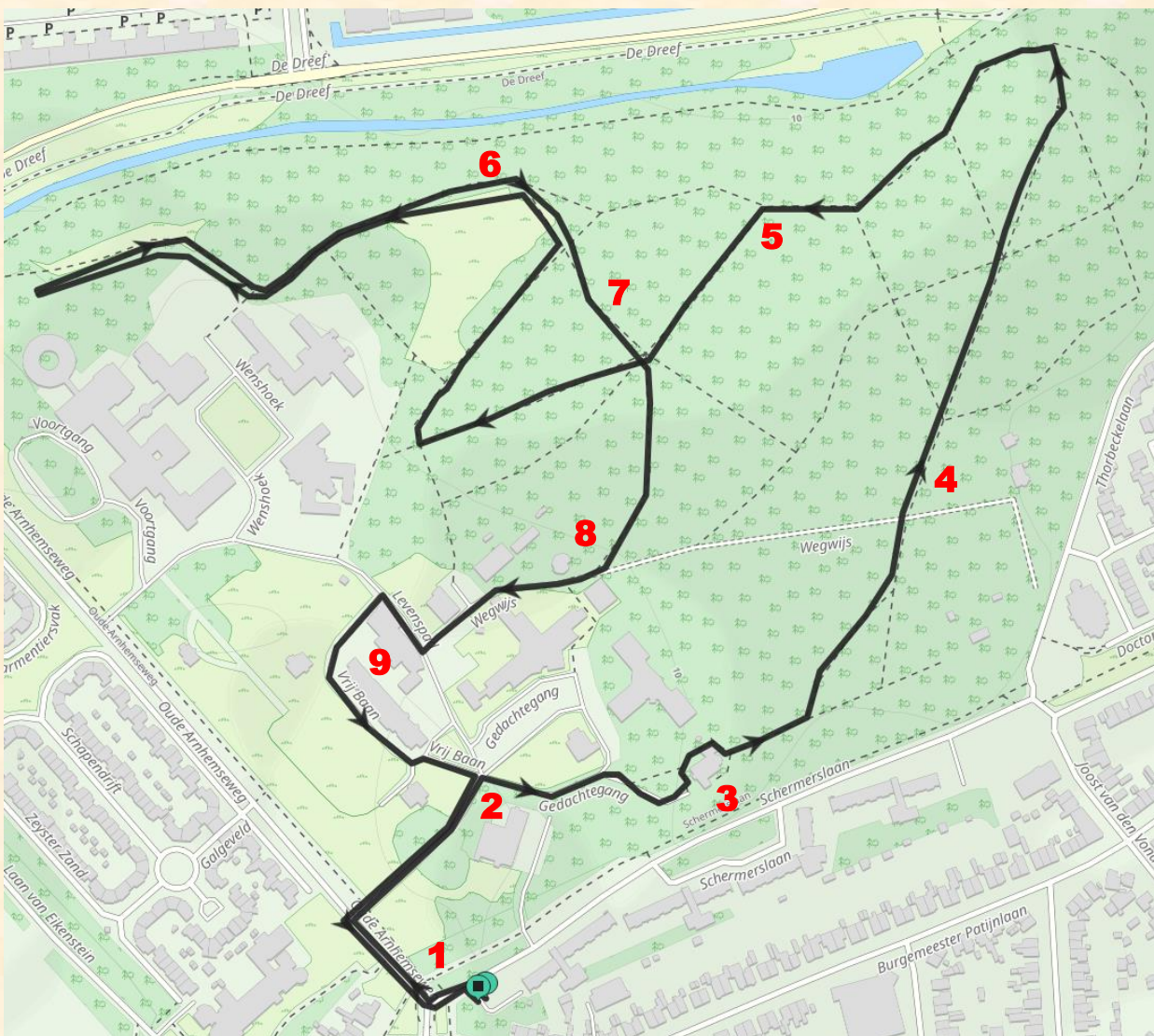
Heuvelrug Midden - Op Geopad 121

02-12-2018

Het Sanatoriumbos van Zeist

Het Sanatoriumbos is zowel natuur- en cultuurhistorisch als recreatief en educatief een interessant gebied. In het midden daarvan kun je je soms in een uitgestrekt onbewoond gebied wanen, terwijl het inmiddels is omsloten door de bebouwing van Zeist noord. Er is onder meer het volgende te zien: architectonisch waardevolle instellingsvilla's in Zwitserse Chaletstijl, landinrichting van Engelse landschapsstijl met bochtige paden, markante duinformaties met een zacht glooiend oppervlak, kleinschalig grillig reliëf, een vennetje, en divers bos met oude dennen en onderbegroeiing van hulst, taxus, krentenboompjes en deels ook oude eikenstrubben (uitgegroeid eikenhakhout).

Rondom het Sanatoriumbos kan buiten de afscheiding ook een route worden gelopen. Aan de noordwestkant gaat deze als wandelpad over de vroegere Oude Woudenbergse Weg langs een sprenghoeve en vijver. Verder gaat de tocht na het terrein van Biga Groep naar rechts door het Thorbeckepark. Daarna weer rechts vlak langs het hek van Biga Groep en het bos. Vervolgens nog een stuk over de Thorbeckelaan. Bij het speeltuintje naar rechts over het fietspad langs de Schermerslaan naar de Oude Arnhemseweg. Ten slotte weer rechts en over deze weg voor het sanatoriumterrein langs met de cultuurhistorische gebouwen en de tuin in landschapsstijl naar het beginpunt.

Route 3,9 km. Voor de GPS RouteYou versie, [klik hier](#).

De beschreven georoute begint vanuit de Sanatoriumlaan en is ongeveer 4 km lang. Wanneer we een route via en langs de meest interessante situaties van een gebied willen traceren kan dat het beste door een rondje te lopen. In het wandelgebied bleek dit echter niet goed mogelijk. Een gedeelte van het geopad wordt daarom in omgekeerde richting gelopen.

Parkeren is mogelijk in de Laan van Eikenstein of in parkeerhavens van de Schermerslaan. Bushaltes bevinden zich op de Utrechtseweg, halte Sanatoriumlaan, en De Dreef, halte winkelcentrum Vollenhove. Vanaf De Dreef kan de route grotendeels ook in omgekeerde volgorde worden gelopen.

1. Het geopad begint bij de Sanatoriumlaan en loopt bij het kruispunt met de Oude Arnhemseweg naar links. Na ongeveer 100 meter slaan we er rechtsaf en gaan de ingang van het instellingsterrein van Altrecht in.

2. Deze weg leidt daarna via de plantsoenen in landschapstijl en links een karakteristieke instellingsvilla in Zwitserse Chaletstijl naar een Y-kruising. Daar slaan we weer rechtsaf.

Aan de linkerkant van de weg liggen diverse gebouwen, waaronder een verbouwde instellingsvilla. Rechts ligt de zuidpunt van het behouden bosgedeelte met daarin een hoge voormalige personeelsflat. Deze staat in het gebiedsdeel waar de zandige windafzettingen (dekzanden) uit de laatste ijstijd van circa 10.000 jaar geleden niet of nauwelijks door latere verstuivingen werden aangetast. Voor ons zien we de uit 1938 daterende architectonisch interessante kapel van het vroegere Christelijk Sanatorium. Duidelijk is te zien dat ze nog niet zo lang geleden werd verbouwd.

3. Het geopad loopt linkshalf rondom het gebouwtje heen; we volgen daar het bospad links. Na korte tijd gaat de wandeling naar links door de historische thujalaan. Dergelijke lanen komen maar heel zelden voor en bovendien zijn de thujabomen geschonken door dankbare ex-patiënten. We komen terecht in het gebied waar in historische tijd soms wel verstuivingen mogelijk waren. Bij de thujalaan leiden de verstuivingen echter niet tot grote hoogteverschillen. Dit zou kunnen betekenen dat de wind er in de laatste ijstijd slechts weinig fijn zand op de ijssmeltwaterafzettingen deponeerde.

Rechts van de laan is de bodem onder de naaldbomen grotendeels bedekt met mossen. Aan de linkerkant liggen nog enkele percelen oude 'eikenstrubben' van verwilderd eikenhakhout onder de dennen. Dat bast van de 10- tot 15jarige uitlopers werd vroeger gebruikt als natuurlijk looizuur ('run') voor het looien van leer en het overblijvende hout als (boeren)gerief- en brandhout. Verderop staan links oude dennen die de bovenetage van het bos vormen. Dit gebied van de thujalaan en omgeving zou als 'Buurtschap' bebouwd gaan worden, maar dat is na langdurige procedures toch niet doorgegaan.

4. De thujalaan leidt naar een X-kruising met links een beukenlaan. Van daar uit loopt een kaarsrecht pad in de richting van de voormalige uitzichtterp van het vroegere landgoed Vollenhoven. Aan de linkerkant staan eerst oude dennen met onderbegroeiing van krent. Rechts ligt dan een perceel douglas met daaronder veel hulst, wat vrij zeldzaam is in dergelijke bossen.

Bij een zessprong van paden lopen we rechtdoor en komen bij een historische uitzichtheuvel waarop vroeger een theekoepel stond. Rechts onderaan staan oude rododendrons die bij de heuvel waren aangeplant. Voor de trapopgang van de terp gaan we linksom en zien markante jonge windvormingen. Die zijn bij de hele noordrand van het bos te vinden. Deze duinen zijn ontstaan vanaf de middeleeuwen door ontbossing en het steken van heideplaggen. Dat laatste was een vorm van permanente strooiselroof die leidde tot grote zandverstuivingen. De plaggen werden gebruikt als ondergrond voor de dieren in stallen en schaapskooien. Vermengd met de uitwerpselen van de dieren ontstond compost dat op de akkers werd uitgestrooid.

Bij de duinen aangekomen slaat het geopad linksaf. Enigermate slingerend doorkruist het wandelpad de reliëfrijke zone. Die wordt op enige afstand net buiten het instellingsterrein begeleid door de historische Oude Woudenbergseweg, tegenwoordig ook een wandelpad. Door de bomen zijn aan de rechterkant de contouren te zien van de zeer lange, groen gekleurde L-Flat.

Achter het hek ligt een vijver (sprengkop), het begin van een spreng door het overgebleven gedeelte van landgoed Vollenhoven aan de andere zijde van de A 28. De route passeert een zijpad aan de linkerkant, loopt over een heuvelpartij en laat opnieuw een pad links liggen.

5. Circa honderd meter verderop biedt een Y-kruising de mogelijkheid het hart van het bosgebied op te zoeken. We lopen hier rechtdoor in plaats van schuin rechtsaf.

Daarbij passeren we op een gegeven moment aan de rechterkant een geïsoleerd rond heuveltje. De route gaat met een flauwe bocht naar een vijfsprong. Daar lopen we schuin rechts (dus niet rechtsaf) naar een lindelaan en slaan daar rechtsaf en heel snel weer rechts een smal bochtig pad in. Het loopt, op enige afstand, langs een speelweide met een bankje, aan de linkerkant. Het grote grasveld was oorspronkelijk bedoeld als buitenruimte voor lichamelijke oefening door de patiënten.

6. Het pad komt bij een kruising, vanwaar we links een uitstapje maken naar het westelijke deel van de reliëfrijkste zone. Al snel gaat de route opnieuw linksaf. Het geopad volgt daarna eerst de noordrand van de speelweide en vervolgens gaan we rechts langs een tennisveld. Daarna loopt de wandeling tussen twee parallel lopende duinruggen door. De laagte tussen de ruggen werd verder uitgegraven tot een vennetje. Aan het begin daarvan staat rechts ook een bankje.

Het uitstapje eindigt waar het terrein weer vlakker wordt, in een restant van een fraai beukenbos. Het maakte vroeger deel uit van een groter beukenbos, dat aan de noordwestkant door de aanleg van De Dreef en oostelijk door bebouwing van Altrecht werd verkleind.

Het tracé van het uitstapje lopen we terug. Zo wordt de aardkundige gesteldheid van dit reliëfrijke bosgedeelte vanuit een andere gezichtshoek ervaren. Daarbij kan de indruk ontstaan dat we in een ander gebied zijn terecht gekomen.

7. Na het uitstapje gaan we op de driesprong waar het uitstapje begon rechtsaf en volgen bij de eerste kruising het pad rechtdoor. We komen dan weer terecht in het hart van het bosgebied. Rechts is al snel een bochtige en dijkachtige stuifrichel te zien. In de buurt daarvan staan enkele oude dennen.

Verder doorlopend kruisen we een deel van de eerder gevolgde route. Iets verderop is een vrij markante duinformatie te zien.

8. De wandeling brengt ons dan naar de beukenlaan (Wegwijs) die het zuidelijke deel van het bosgebied markeert. Via de beukenlaan naar rechts lopen we door het instellingspark met verspreid liggende gebouwen. Aan de rechterkant ligt een plantentuin met kas en enkele dieren. Bij de T-kruising achter het hoofdgebouw gaat de wandeling naar rechts (Levenspad) en vervolgens naar links (Vrijbaan), langs de voorkant van het gebouw. Daar staan enkele instellingsvilla's in Zwitserse Chaletstijl. Aan de rechterzijde liggen twee vijvers in het landschapspark aan de voorzijde van het hoofdgebouw.

9. Doorlopend langs het verbouwde, cultuurhistorisch interessante gebouw gaat de wandeling naar rechts (Levenspad) en komen we bij de ingang van het instellingsterrein. Ten slotte loopt de route naar links langs de Oude Arnhemseweg naar het punt waar de wandeling begon, het kruispunt met de Sanatoriumlaan.

Toelichting

In de zestiende eeuw behoorde het gebied van het huidige Sanatoriumbos tot een uithof (later, in de zeventiende eeuw, hofstede Den Eijck genoemd) van het klooster Oostbroek, dat tussen Seijst (Zeist) en Utrecht lag. Na de reformatie werd het in de zeventiende eeuw particulier terrein. In 1672 bezette de Franse Zonnekoning Lodewijk XIV met zijn leger dit heidegebied achter Zeist. In 1787 vestigde zich op de legerplaats bij Zeist ter hoogte van het sanatoriumterrein een steeds groeiende Franse legermacht, die aanvankelijk 3.000 à 4.000 man sterk was. Dit legerkamp werd daarna verplaatst richting Austerlitz en Soesterberg: Kamp Zeist.

Het Sanatoriumbos is een restant van de oudste herbebossingen op de Utrechtse Heuvelrug. Vanaf 1806, dus in de Franse Tijd, vormde het terrein een onderdeel van landgoed Vollenhoven: een overplaats met jachtbos en hofstede. Dat was een van de eerste buitenplaatsen van de Stichtse Lustwarande.

Het gebied werd in de periode 1806-1810 in Engelse landschapsstijl ingericht, vermoedelijk door de vooraanstaande tuinarchitect Hendrik van Lunteren. In 1902 vestigde zich er het Christelijk Sanatorium.

Sindsdien werden zowel enkele delen van het bos als de natuurrijke gebieden eromheen bebouwd. Daarbij kwam het bos midden in een grote, dichtbevolkte woonwijk te liggen. Het tot op heden nog behouden gebleven deel van het Sanatoriumterrein beslaat een oppervlakte van circa 30 ha. Dit bosrelict bleek in diverse opzichten van belang te zijn voor de (Zeister) samenleving, flora en fauna.

Tijdens en na de laatste ijstijd, die zo'n tienduizend jaar terug eindigde, bracht de wind veel fijn zand naar het gebied. Dat zand werd als een mantel over oudere smeltwaterafzettingen van de voorlaatste ijstijd, circa 150.000 jaar geleden, uitgespreid. De afgelopen duizenden jaren ging het zogenaamde 'dekzand' na grootschalige ontbossingen op veel plaatsen weer stuiven. Aan die verstuivingen herinnert allerlei deels nogal grillig reliëf, dat aan de noordkant van het bos vrij markant is.

Aardkundig boeien de lokaal verschillende manieren waarop de wind fijne dekzanden uit de laatste ijstijd 'verbouwde'.

Bio-ecologisch is het gebied vooral interessant als een oud bosmilieu met gevarieerd samengestelde houtopstanden en met een onderbegroeiing van hulst, taxus en krent. Wat in het bijzonder opvalt is het voorkomen van oude dennen, eikenstrubben en hulstvegetaties. Verder is het bos ook van belang als brongebied en 'refugium' (uitwijkgebied) van beschermde planten- en diersoorten in Zeist.

Uit cultuurhistorisch oogpunt is het gebied onder meer van belang door de aanwezigheid van een al vrij oud padenpatroon. De kenmerken daarvan zijn representatief voor de Engelse landschapsstijl die natuurlijkheid suggereert. Dat is ook duidelijk te zien langs de Oude Arnhemseweg. Daar is het plantsoen met de karakteristieke beplanting en (rechthoekige) vijvers nog grotendeels intact. Andere cultuurhistorisch bijzondere landschapselementen zijn een voormalige uitzichtterp, een licht gekromde thujalaan, de beukenlaan en de beplanting met rododendrons bij de terp.

Daarnaast zijn er de gebouwen met een bepaalde karakteristieke architectuur. Zo staan op het terrein nog verscheidene instellingsvilla's in de Zwitserse Chaletstijl die rond 1900 in zwang was. Karakteristieke elementen zijn chaletkappen, houtwerk, decoraties en ornamenten in Jugendstil, de afwisseling van schoon metselwerk en gepleisterde geveldelen, raamluiken, luifels en het (oorspronkelijke) kleurgebruik.

Het Sanatoriumbos wordt door recreanten als attractief ervaren. De dichtbebouwde omgeving van het bos is namelijk door heuvelpartijen, allerlei onderbegroeiing en bochtige paden op veel plaatsen niet of nauwelijks te zien. Daardoor lijkt het bos groter dan het is. Ook het markante natuurlijke reliëf, een vennetje in het noordelijke deel en de grote bomen dragen bij aan de belevingswaarde. Verder is er een groot speelveld, een tennisbaan en een plantentuin met kas. Door dit alles is het bos een recreatief gebied van betekenis, geschikt voor de 'vrije-urenrecreatie' van wijkbewoners en anderen.

Vanwege zijn ligging bij de gebouwen van de GGZ-instelling Altrecht vervult het Sanatoriumbos ook een belangrijke therapeutische functie als wandel- en werkterrein.

Door zijn aardkundige, bio(-eco)logische en cultuurhistorische kwaliteiten is het Sanatoriumbos daarnaast een interessant excursieobject en didactisch en educatief van betekenis.

Alle rechten met betrekking tot de tekst en het kaartmateriaal uit deze uitgave berusten bij stichting Telluris. Persoonlijk gebruik van de uitgave is toegestaan maar niet voor zakelijke en commerciële doeleinden tenzij dit schriftelijk met de rechthebbende(n) is overeen gekomen. Voor de foto's is de rechthebbende Stichting Geopark Heuvelrug i.o. of haar rechtsopvolger.